

ORDO ROMANUS

samodzielnie, lecz stanowił 99. rozdział pontyfikatu rzym.-germ.).

Od XVI w. o.r. wydawano drukiem, a jego wydawcami byli: G. Cassander (*Liturgia de ritu et ordine dominicae caenae*, Kō 1558 i *O.r. de officio missae*, Kō 1561), M. Hittorp (*De divinis catholicae Ecclesiae officiis et ministeriis*, Kō 1568), J. Mabillon (*De liturgia gallicana libri tres*, P 1685), J. Mabillon, M. Germain (*Museum italicum I-II*, P 1687-89), E. Martène (*De antiquis Ecclesiae ritibus I-III*, Rouen 1700-02), L. Duchesne (*Origines du culte chrétien*, P 1889), Andrieu (w *Les o.r. du haut moyen-âge I-IV*, P 1931-36) podzielił o.r. na 10 sekcji: I – ordo 1-10 – msza pap. i pod przewodnictwem biskupa, II – ordo 11 – obrzęd chrztu, III – ordo 12-14 – porządek śpiewów i czytań, IV – ordo 15-19 – porządek liturgii monast., V – ordo 20-33 – różne celebracje w ciągu roku liturg., VI – ordo 34-40 – udzielanie święceń, VII – ordo 41-44 – obrzędy dedykacji kościoła, VIII – ordo 45-48 – koronacja cesarza, IX – ordo 49 – obrzędy pogrzebowe, X – ordo 50 – *Ordo romanus antiquus*.

EKośc XVII 381-382; A. Nocent, *De libris liturgicis liturgiae romanae*, R 1967; A.G. Martimort, *Les ordines, les ordinaires et les cérémoniaux*, Turnhout 1991; E. Palazzo, *Histoire des livres liturgiques. Le moyen-âge*, P 1993; J.W. Boguniowski, *Rozwój historyczny ksiąg liturgii rzymskiej do Soboru Trydenckiego i ich recepcja w Polsce*, Kr 2001; M. Klöckener, LThK VII (2006) 1114-1116; Nadolski LL 1118-1121.

Waldemar Pałeczki

ORDYNACJA (łac. *ordinatio*), przeznaczenie i uprawnienie do sprawowania służebnego urzędu we wspólnotach chrześc., wyrosłych gł. z reformacji.

O. w ST (→ kapłaństwo II A) oznaczała wybór i przeznaczenie mężczyzn do funkcji przywódczej i służby kapł. (mimo bezpośredniej relacji Boga do swego ludu); w NT (→ kapłaństwo II B) wiąże się z rytym → nakładania rąk, oznaczającym uprawnienie do sprawowania specjalnej → posługi (zakorzenionej w kapłaństwie wspólnym, wynikającym z chrztu) we wspólnocie chrześc.; Kościół rzym.kat. oraz Kościoły prawosl., anglik. i starokat. znają o. jako święcenia sakramentalne (→ święceń sakrament, → anglikański Kościół IV B 3, → anglikańskie święcenia) do 3-stopniowego urzędu duch. (diakonat, prezbiterat, episkopat); w Kościołach i wspólnotach porformacyjnych (→ kapłaństwo V) jest ona oficjalnym uprawnieniem do sprawowania służebnej funkcji przepowiadania Ewangelii, sprawowania sakramentu → chrztu (I B) i → wieczery Pańskiej oraz pasterzowania zborowi (lokalnej wspólnoty protest.).

W protest. tradycji o. wiąże się gł. z rozumieniem natury Kościoła jako stworzenia słowa (*creatura verbi*) i kośc. urzędu posługiwania w przepowiadaniu słowa Bożego (*ministerium verbi divini*); wiara poszczególnych wiernych i całej wspólnoty chrześc. jest owocem działania Ducha Świętego mocą Ewangelii; stąd wynika konieczność jej przepowiadania (zwiastowania) i udzielania sakramentów z ufnością w moc Bożą (Rz 1,16), która rodzi tę wiarę; jest to niezbędne dla wzrostu wiary i umacniania wspólnoty wierzących; w tym sensie „służba nauczania Ewangelii i udzielania sakramentów” (*ministerium docendi evangelii et porrigendi sacramenta*) wynika z prawa Bożego (*Confessio fidei* art. V, BSLK 58-59; *Wyznanie augsburskie* art. V, w: *Księgi wyznaniowe Kościoła luterńskiego*, BB 1999, 144); wg nauki reformatorów o. nie jest → sakramentem (odmiennego zdania byli J. → Kalwin i Ph. → Melanchton); M. → Luter nauczał, że na mocy chrztu wszyscy chrześcijanie są prezbiterami (powsz. kapłaństwo wiernych) i realizują swoje posługiwanie bez specjalnego powołania przez akt o.; w życiu wspólnotowym zboru (gminy chrześc.) nauka reformacji domagała się zachowania „porządku w Kościele” i podkreślała, że „nikt nie powinien w nim nauczać publicznie lub udzielać sakramentów, jeśli nie jest należycie powołany”, czyli ordynowany (*Wyznanie augsburskie* art. XIV 146; → *Augsburskie wyznanie wiary* II); wg art. V *Wyznania augsburskiego* posługa zwiastowania Ewangelii i udzielania

sakramentów winna łączyć w sobie powsz. kapłaństwo wiernych i kośc. urząd.

O. jest powołaniem (*Beauftragung*) do publ. przepowiadania Ewangelii i celebracji sakramentów; jako urząd kośc. (*ministerium verbi et sacramentorum*) uprawnia ordynowanego do oficjalnego głoszenia słowa Bożego oraz sprawowania sakramentów w sposób właściwy i kompetentny; akt o. jest widzialnym znakiem kontynuacji urzędu kośc. i wyrazem sukcesji apost.; przez nią sam ordynowany zobowiązuje się do tej służby na całe życie (mimo braku akceptacji *character indelebilis*) i podejmuje obowiązek „czystego” nauczania słowa Bożego (*evangelium pure docetur, das Evangelium rein gepredigt; Confessio fidei* art. VII), „właściwego” sprawowania sakramentów (*recte administrantur sacramenta, die heiligen Sakrament lauts Evangelii gereicht werden; Confessio fidei* art. VII) oraz wiarygodnego życia osobistego; człowieka do tych zadań powołuje sam Bóg przez wspólnotę wierzących, gdyż są one realizowane w jej imieniu; o. przeprowadza przedstawiciel Kościoła (z reguły biskup lub jego odpowiednik – superintendent, dziekan, proboszcz) z in. reprezentantami *ministerium verbi* i wspólnoty (zboru) chrześc.; dokonuje się jej podczas publ. liturgii, której istotę stanowią modlitwa i nakładanie rąk; w protestantyzmie od czasów samych reformatorów (zwl. Lutra) powstawały w tym celu specjalne formularze ordynacyjne; ten obrzęd o. protest. datuje się regularnie dopiero od poł. 30. lat XVI w., kiedy przestała być udzielana przez biskupów (inaczej było w Skandynawii, gdzie biskupi przechodzili na protestantyzm); współcz. agendy Kościołów i wspólnot protest. zawierają podobne formularze aktu o. (coraz częściej z akomodacją ekum.); tradycja protest. nie nadaje jednak charakteru sakramentalnego gestowi nakładania rąk podczas o. (odmienny sposób pojmowania → sukcesji apostołskiej); wg protest. nauki służebny urząd ordynowanego (→ kapłaństwo V) jest tylko w istocie jeden (tradycja reform. rozróżnia urzędy pastora, nauczyciela, starszego i diakona), a różnica między *ministerium* prezbitera i biskupa wynika tylko z ustanowienia ludzkiego; o. różni się od oficjalnego wprowadzenia (*instalatio, Installatio*) na urząd (np. proboszcza, wikariusza, diakona) czy służbę (także honor.), sprawowanych w konkretnych zborach chrześc.; przy przekazywaniu uprawnień do in. służb kośc. mówi się (nie o o.) tylko o błogosławieństwie (*Einführung, Einsegnung*) na ich wypełnianie, a nie o.

O. protest. jest powołaniem, błogosławieństwem i posłaniem (*Berufung, Fürbitte und Segnung, Sendung*) do sprawowania oficjalnego urzędu kośc.; warunkiem dopuszczenia do niej jest (oprócz chrztu) wykształcenie teol. (zwl. w zakresie *Biblii*), cnoty osobiste (pobożność, prostolinijność, szczerść, uczciwość, wrażliwość) i odpowiednie umolnienia, m.in. retoryczne, umysłowe; od 2. poł. XX w. Kościoły i wspólnoty protest. ordynują także kobiety, co stanowi dziś znaczną przeszkodę w ich relacjach ekum. (zwl. w dialogu teol.) z Kościołem kat. i Kościołami prawosl.; po Soborze Wat. II o. stała się przedmiotem wielu ekum. dialogów międzykośc. (→ kapłaństwo VI).

J. Heubach, *Die O. zum Amt der Kirche*, B 1956; H. Lieberg, *Amt und O. bei Luther und Melanchton*, Gö 1962; *Gemeinde – Amt – O.*, Gö 1970; F. Schulz, *Evangelische O.*, JhL 17(1972) 1-54; *Amt und O. im Verständnis evangelischer Kirchen und ökumenischer Gespräche*, Gü 1974; *Evangelischer Erwachsenekatechismus. Glauben, erkennen, leben*, Gü 1975, 2006⁷, 632-646; *O. und kirchliches Amt*, Pa 1976; F. Schulz, *O. im Gemeindegottesdienst*, JhL 23(1979) 1-31; E. Schlink, *Ökumenische Dogmatik. Grundzüge*, Gö 1983, 2005⁵, 600-625; S.J. Koza, *Ewangelijna katolickość. Zarys porównawczej eklezjologii Friedricha Heilera*, Lb 1987, 168-171, 220-263 (bibliogr.); L.W. Countryman, *The Language of O. Ministry in an Ecumenical Context*, Ph 1992; M. Plathow, J.M. Flynn, A. Stein, EKLn III 910-914, 916-918; O. Mittermeier, *Evangelische O. im 16. Jahrhundert. Eine liturgiehistorische und liturgietheologische Untersuchung zu O. und kirchlichem Amt*, MTS 50, St. Ottilien 1994 (bibliogr.); U. Kühn, HdL 371-372, 376-381, 386-391; H.M. Müller, TRE XXV 347-356, 361-367; J.F. Puglisi, *The Process of Admission to Ordained Ministry. A Comparative Study I-III*, Collegeville 1996-2001; R.F. Smith, *Luther, Ministry, and O. Rites in the Early Reformation Church*, NY 1996; *Das Amt der Kirche. Eine Wegweisung*, Han 1997, 1999²; H. Goertz, *Allgemeines Priestertum und ordiniertes Amt bei Luther*, MTS 46, Mb 1997;

U. Kühn, LThK VII (1998³) 1111-1112; S.E. Brodd, ECh III 839-849; J. Winter, *Zum Amtsverständnis der römisch-katholischen und der evangelischen Kirche, w: Kirche und Religion im sozialen Rechtsstaat*, B 2003, 975-985; *Ami und O. aus reformierter Sicht*, Wup 2005; „Ordnungsgemäss berufen“. *Eine Empfehlung der Bischofskonferenz der VELKD zur Berufung zu Wortverkündigung und Sakramentsverwaltung nach evangelischem Verständnis*, Han 2006; M. Krarup, *O. in Wittenberg. Die Einsetzung in das kirchliche Amt in Kursachsen zur Zeit der Reformation*, T 2007; *Ami – O. – Beauftragung*, Neuendettelsau 2008.

Stanisław Józef Koza

ORDYNARIAT WOJSKOWY, Ordynariat Polowy, wikariat polowy (łac. *ordinarius militaris seu castrensis*), personalny → Kościół partykularny, ustanowiony przez Stolicę Apost. dla duszpasterstwa osób wojskowych danego kraju, członków ich rodzin i osób zatrudnionych w instytucjach wojskowych.

1. O.w. w powszechnym prawie kanonicznym – W średniowieczu opiekę duszpast. nad żołnierzami sprawowali kapelani, podlegający miejscowemu biskupowi; struktury formalne duszpasterstwa wojskowemu nadano w XVII w., gdy pap. Innocenty X na mocy brewe *Cum sit maiestatis* z 26 IX 1645 (BulRom XV 410) ustanowił urząd wik. wojskowego, wyposażonego w określone uprawnienia wobec osób wojskowych, podlegającego bezpośrednio Stolicy Apost.; szczegółowe normy dotyczące wikariatów wojskowych wydała Kongr. Konsystorialna w instrukcji *Sollemne semper* z 23 IV 1951 (AAS 43(1951) 562-565); potrzebę zorganizowania opieki duszpast. dla żołnierzy potwierdził Sobór Wat. II, wprowadzając obowiązek utworzenia wikariatu polowego w każdym kraju (DB 43).

Istotne zmiany do struktury i funkcjonowania duszpasterstwa wojskowego zostały wprowadzone na mocy konst. apostołkiej pap. Jana Pawła II *Spirituali militum curae* z 21 IV 1986 (AAS 78(1986) 481-486); w miejsce dotychczasowej nazwy „wikariat polowy” wprowadzono „o.w. czyli polowy”, który otrzymał pozycję Kościoła partyk. zrównanego z diecezją, eryg. przez Stolicę Apost. z motywów personalnych (KPK z 1983, kan. 372 § 2); Stolica Apost. każdemu o.w. nadaje własne statuty, w których przepisy konstytucyjne dostosowuje do miejscowych potrzeb i utrzymuje w mocy konwencje zawarte przez nią z państwami; konst. *Spirituali militum curae* stanowi, że o.w. jest „określona grupa społeczna”, która potrzebuje specjalnej opieki duszpast. ze względu na szczególne warunki życia, w jakich znajdują się osoby odbywające służbę w siłach zbrojnych; ordynariuszowi wojskowemu powierzone są prawa i obowiązki bpa diec.; wyposażony w godność biskupią jest członkiem konferencji biskupów kraju, w którym o.w. ma swoją stolicę; co 5 lat powinien on przedstawiać sprawozdanie o sytuacji ordynariatu i odbyć wizytę *ad limina apostolorum* (→ wizytacja); jurysdykcja ordynariusza wojskowego jest personalna, zwyczajna i własna w zakresie wewn. oraz zewn., lecz kumulatywna z jurysdykcją bpa diec.; osoby należące do o.w. nie przestają być wiernymi Kościoła partyk., do którego należą z racji zamieszkania lub obrządku; budynki i miejsca zarezerwowane dla wojska pierwszorzędnie podlegają jurysdykcji ord. wojskowego, a drugorzędnie jurysdykcji bpa diec., tzn., że ilekroć zabraknie ordynariusza wojskowego i kapelana wojskowego (→ kapelan 3), bp diec. i prob. terytorialny spełniają względem nich posługę duszpast. na mocy własnego prawa.

O.w. posiada własne prezbiterium, radę kapł. i → kolegium konsultorów; za aprobatą Stolicy Apost. może mieć własne seminarium i własny trybunał; ord. wojskowy może inkardynować duchownych; kapelani wojskowi, będący członkami instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apost., powinni zachować wierność swemu powołaniu i charyzmatowi własnego instytutu, pozostają związani węzłem posłuszeństwa ze swymi przełożonymi; wierni, także świeccy należący do o.w., powinni współpracować w budowaniu wspólnoty kośc.; grupa ta składa się z osób wojskowych i cywilnych (będących na służbie w siłach zbrojnych) oraz ich rodzin,

rodziców osób wojskowych i osób obsługi mieszkających w tym samym domu, uczniów uczęszczających do szkół wojskowych, osób chorych lub zatrudnionych w szpitalach wojskowych, w domach starców lub in. podobnych zakładach, a także wiernych jakiegokolwiek kategorii, którzy spełniają stale zadania powierzone im przez ord. wojskowego lub za jego zgodą.

Sztafrowski II 71-76; Pawluk II 167-173; E. Baura, *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, Mi 1992; A. Viana, *Territorialidad y personalidad en la organización eclesial. El caso de los ordinariatos militares*, Pamplona 1992; J.I. Arrieta, *Governance Structures within the Catholic Church*, Mo 2000, 185-187; J. Krukowski, *KomPKn II 1, 226-227*; T. Płoski, *Duszpasterstwo w Wojsku Polskim. Studium prawne z uwzględnieniem praw człowieka i prawa humanitarne*, O 2006, 104-112.

2. Ordynariat Wojska Polskiego Kościoła katolickiego – W okresie I Rzeczypospolitej opiekę duszpast. w Wojsku Pol. sprawowali kapelani, którzy przez dłuższy czas nie mieli samodzielnej struktury organizacyjnej; pierwsze wzmianki o nich sięgają X-XI w.; kronika → Galla Anonima (*Chronicon*, Lw 1899, 16, 63, 80, 102, 110) wymienia kapelanów w wojsku Bolesława Chrobrego i Bolesława Krzywoustego; z przekazów J. Długosza wynika, że władcy państwa pol. na wyprawy wojenne powoływali duchownych, aby towarzyszyli wojsku i spełniali posługę duszpast. wśród żołnierzy; duszpasterstwo do armii pol. na stałe wprowadził sejm warsz. z 1690, ustanawiając 36 etatów kapelańskich (po jednym dla każdego z 20 pułków piechoty i 16 pułków dragonów); postanowienia Sejmu Czteroletniego z 30 IV 1791 i 22 V 1792 przewidywały 62 etaty kapelańskie dla pułków piechoty, kawalerii i gwardii, a powołana przez Sejm deputacja określiła obowiązki kapelanów brygad i pułków; struktury duszpasterstwa wojskowego istniały także w → Księstwie Warszawskim, a nast. w → Królestwie Polskim i → legionach polskich podczas I wojny światowej.

W II Rzeczypospolitej duszpasterstwo wojskowe zostało zorganizowane w formie bpstwa polowego, eryg. 1919 przez pap. Benedykta XV na wniosek władz państw. i episkopatu Polski; pierwszym bpem polowym był S. → Gall, a jego następcą J.F. → Gawlina; 1919 ustalono hierarchiczne duszpasterstwo wojskowe i opracowano przepisy regulujące uprawnienia, obowiązki i metody pracy kapelanów wojskowych; terytorium Polski podzielono na par. wojskowe; gł. kryterium podziału była dostępność prob. wojskowego do żołnierzy i odwrotnie; zadaniem kapelanów było sprawowanie posługi duszpast., troska o poziom mor. żołnierzy, prowadzenie ksiąg par., pełnienie funkcji urzędnika stanu cywilnego i praca oświatowo-wychowawcza; do obowiązków kapelana należało również odbieranie przysięgi wojskowej; sytuacja prawna bpstwa polowego była określona przez *Statut duszpasterstwa wojskowego w Wojsku Polskim* z 27 II 1926, zatwierdzony przez Stolicę Apost.; rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów i Ministra Spraw Wojskowych oraz Ministrów Spraw Wewn., Sprawiedliwości, Wyznań Rel. i Oświecenia Publ. z 23 XI 1926 *W sprawie organizacji kościelnej duchowieństwa wojskowego* (DzU z 1926, nr 124, poz. 714); kapelani wojskowi na mocy *Statutu* w sprawach rel. i duszpast. podlegali hierarchicznemu przełożonemu kośc., a w sprawach dyscyplinarnych odnośnemu dowódcy wojskowemu i przełożonemu kośc.; ostatecznie rozstrzygał je bp polowy w porozumieniu z przełożonymi wojskowymi; zgodnie z *Regulaminem dla rzymskokatolickiego duchowieństwa wojskowego* proboszcz stał na czele duszpasterstwa dywizji oraz pełnił funkcje duszpast. przy jednym z pułków lub szpitali; kapelani w zakresie duszpast. podlegali bpowi polowemu, a w sprawach wojskowo-administracyjnych zwierzchnikom wojskowym, do których zostali przydzieleni.

Podczas II wojny świat. duszpasterstwo względem żołnierzy pol. funkcjonowało na wszystkich frontach na Zachodzie (Gawlina) i na Wschodzie (W.F. → Kubsz), gdzie walczyli żołnierze pol.; po II wojnie świat. na terytorium Polski nie było